

¹⁰ Гербільський Г. Ю. Розвиток прогресивних ідей в Галичині... – С.93.

¹¹ Судьба одного галицько-руського ученого... – С.53.

¹¹ Там само. – С. 94

¹² Матисякевич З.Український історик Яків Головацький. – Львів, «Літопис», 2002. – С. 48.

¹³ Кирчів Р. Ф. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці». – С.59.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Котович И. Памяти Якова Федоровича Головацького... – С. 43.

¹⁷ Студинський К. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850-1862... – С. 222.

¹⁸ «Русалка Дністрова» :Документи і матеріали... – С. 78.

¹⁹ Петраш О. Останні роки Якова Головацького... – С. 110-118.

²⁰ Там само.

²¹ Петраш О. Останні роки Якова Головацького... – С. 114.

²² Матисякевич З. Український історик... – С. 49.

Summary

*Mariana Diachuk
(Uzhhorod)*

To the Problem of Estimation of Yakiv Holovatskyi Activity During «Russian Period»

This article is about one of the most difficult period of Yakiv Holovatskyi life. He, as the former leader of «Ruska trinity», was disappointed by the policy of Austrian government and emigrated to Russian empire. Also author of the article accent, that getting ability to realize his science projects, Yakiv Holovatskyi merited acknowledgement and authority among russian and european scientists.

Key words: Yakiv Holovatskyi, Halychyna, Vilnius archeography commission, folklore research, history prospecting, archaeology.

УДК 94 (477.85) „18/19”

*Оксана Яремко
(Чернівці)*

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ НАРОДОВЦІВ НА БУКОВИНІ 1908 – 1914 рр.

В цій статті висвітлюється діяльність народовських партій на Буковині 1908 – 1914 рр. Автор простежує їх становлення та вплив на суспільно-політичне життя краю.

Ключові слова: партія, віче, програма, часопис.

Народовський рух на Буковині зародився у 60-х роках ХІХ ст. на противагу москвофільству. На початку ХХ ст. він почав організовуватися у політичні партії, які були важливим чинником у по-

літичному житті Буковини. Історія їх виникнення та діяльності потребує ретельного дослідження. В радянській історіографії народовські партії Буковини таврувалися клеймом «буржуазно-націоналістичні партії» та об'єктивно не досліджувалися.¹ Деякі аспекти діяльності народовських партій на Буковині висвітлювали історики діаспори.² Після проголошення незалежності України народовський рух на Буковині досліджували О.Добржанський,³ В.Ботушанський,⁴ С.Дубина⁵. Проте, на думку автора статті, особливої уваги потребує дослідження діяльності народовських партій Буковини протягом 1908 – 1914 рр.

У кінці 1907-1908 рр. виникла «Українська поступова партія». Її неофіційним лідером був О.Попович. У списку членів партії зазначено прізвища В.Филиповича, М.Галіпа, К.Клима, А.Клима, О.Маковей, С.Смаль-Стоцького та інших (всього – 87 прізвищ). Друкованими органами «Української поступової партії» стали газети «Руська Рада» та «Буковина», редактором якої був О.Попович. Програмними документами партії були «Відозва до всіх українців на Буковині» та «Начерк організації Української поступової партії на Буковині». Вони свідчили про організаційне оформлення нової політичної партії на Буковині.

Організаційною основою Української поступової партії став Тимчасовий крайовий комітет у Чернівцях, що мав підготувати установчі збори партії. Він складався із 10 чоловік. Головою Тимчасового крайового комітету був А.Клим, заступниками: О.Маковей, Є.Семака. Іншими членами комітету були: Т.Бриндзан, О.Іваницький, М.Ісопенко, П.Клим, М.Коралевич, Д.Коропатницький та О.Попович.⁶

Діяльність «Української поступової партії» простежується у культурно-освітніх справах Буковини. Партія виступала проти румунізації українського населення, підкреслюючи, що «Румуни стараються всіма силами перетягати наших руских (українських. – О.Б.) дітей до волоских (румунських. – О.Б.) шкіл і інтернатів, щоби таким способом виховувати їх на завзятих своїх яничарів».⁷ У зв'язку з цим «Українська поступова партія» підтримувала ідею відкриття 1 вересня 1908 р. першої української гімназії у Вижниці. З питання відкриття Вижницької гімназії між «Буковиною» та «Czernowitzer Allgemeine Zeitung» (єврейський друкований орган) розгорталася дискусія. Єврейський часопис виступав проти відкриття гімназії у Вижниці, назвавши її «Зозулиним яйцем». Газета «Буковина», відповідаючи на цей закид, зазначала, що «гніздо се є безперечно українське бо Українцям вдалося оснувати першу українську гімназію в українському повіті».⁸

«Українська поступова партія» брала активну участь в обговоренні питання підвищення заробітної плати вчителям. На сесії Буковинського сейму був висунутий законопроект румунським депу-

татом А.Ончулом збільшити заробітну плату вчителів. Українські депутати, діячі «Української поступової партії», не підтримали його. В грудні 1908 р. керівництво «Української поступової партії» на Буковині розіслало відозву до всіх українських учителів на Буковині, де пояснило свою позицію. У відозві зазначалося, що підвищення заробітної плати вчителям призведе до збільшення податків для населення та погіршення економічного становища краю. Керівництво партії закликало вчителів написати, за адресою вул. Йосифа, 23 про своє ставлення до дій «Української поступової партії на Буковині, в якій є намір забезпечити свободу думки і пошановане переконань кожної одиниці і фракції, дбати про добро українського народу на Буковині, його всіх станів і поодиноких членів партії, проводити сильною рукою організацію, програму партії та ухвали її з'їздів».⁹ Відповідь від учителів мала прийти до 20 грудня 1908 р. Ті, хто не надіслав відповідь на відозву «Української поступової партії», переставали бути її членами. Основна мета законопроектів А.Ончула, на думку членів партії – роз'єднати українську інтелігенцію: вчителів та депутатів сейму. Від позиції учителів залежало, «чи організація Української поступової партії обійме учительство, чи відбудеться без нього».¹⁰

Для партії підтримка учителів відігравала важливу роль, адже лідер О.Попович був крайовим шкільним інспектором українських шкіл Буковини. Результатом відозви поступової партії стало заснування в 1909 р. вчительської позапартійної організації, що видавала газету «Каменярі».¹¹

За ініціативи Української поступової партії було засноване товариство «Українське казино». Входили до цього товариства лише члени партії.¹²

«Українська поступова партія», на відміну від інших партій, пропагувала ідею автохтонного руху на Буковині. Її гаслом був вислів «Буковина для буковинців». Більшість політичного загалу Буковини засудила ідею автохтонного руху. Зокрема, з'їзд «Вільної організації українського учительства на Буковині» ухвалив резолюцію, в якій критикував ідею автохтонного руху. У ній зазначалося, що «...українська частина Буковини мусить бути країною, в якій кожний Українець – відки-б він і не прийшов – чув себе дома, чув себе своїм – а не зайдюю».¹³

У 1909 р. створено нову політичну партію, основою якої стало політичне товариство «Руська рада».¹⁴ 22 серпня 1909 р. в «Народному домі» в Чернівцях відбулися установчі збори партії. На них зібралося приблизно 300 представників селянства, старшина читалень та «січей», начальники сільських ощадно-кредитних кас та довірені особи громад. Збори ухвалили рішення про створення міцної організації українських селян шляхом відновлення діяльності політичного товариства «Руська рада». Учасниками зборів було обрано Тимчасовий комітет для організації всенародного віча, що

мало стати першим загальним зібранням товариства «Руська рада». Новостворена партія офіційно називалася «Руська рада», а неофіційно «мужицька партія». Активними членами – засновниками партії, крім С. Смаль-Стоцького, були Бажан, Грищук, Меленка, Г.Лисан. Керівником партії став С. Смаль-Стоцький.¹⁵

Друкованим органом «мужицької партії» стала газета «Народний Голос», яка протягом 1909 р. виходила щотижня в четвер. «Руська рада» вважалася партією селян. Її основним завданням було: створити міцну організацію українських селян з метою захисту їх інтересів та єдності всіх українців краю. «Руська рада» пропагувала ідею, що «не мужицтво має стояти коло інтелігенції, але інтелігенція біля мужицтва».¹⁶

Утворення нової партії викликало обурення з боку інших українських політичних партій Буковини. Зокрема, з цього приводу радикальна газета «Громадянин» писала: «ніхто не скаже, як повстала мужицька партія і по що».¹⁷ Оцінюючи перші установчі збори партії «Руська рада», радикали повідомили, що «все добро і благо має тепер спасати на голову мужика, але на цих шумних словах все заспить».¹⁸ О.Попович, аналізуючи процес перетворення С. Смаль-Стоцьким товариства «Руська рада» у партію зазначав: «Відновив нараз політичне тов. «Руську Раду», якої був головою від кількох літ, не скликаючи ніколи її зборів. Як віце-маршалок зібрав він в «Руській Раді» самих майже начальників громад, заложив собі з них виділ (керівний орган. – О.Б.), який і далі не робив нічого».¹⁹ Критикували утворення «мужицької партії» й українські соціал-демократи в часописі «Борба». Друкований орган «Вільної організації українського учительства на Буковині» «Каменярі» повідомляв, що «Мужицька партія» – це партія С.Смаль-Стоцького, якою він прикривається у політичній боротьбі.²⁰

Критика «Руської ради» у місцевих часописах була своєрідною рекламою для партії. В той час, як «Українську поступову партію» підтримувало кілька десятків чоловік, «Руська рада» нараховувала близько 600 членів. В цій ситуації 10 жовтня 1909 р. Українська поступова партія скликала загальні збори, щоб завершити становлення своєї організації. Збори проаналізували програмні принципи організації та обрали крайовий комітет партії на чолі з М.Васильком. Однак було вже пізно.²¹

Існування двох партій у таборі народівців припинилося у 1910 р. злукою «Української поступової партії» з «Руською радою» в одну – «Руська рада» на чолі з С.Смаль-Стоцьким. Цю подію радикали Буковини охарактеризували так: «Оба відломки народовського табору – партії «поступова» і «мужицька» злучилися до купи».²² Ініціатором об'єднання виступила «Українська поступова партія». Її керівники визнали, що партія не має підґрунтя для свого існування, тому єдиним виходом

для неї стане злиття з «Руською радою». В процесі об'єднання «Українська поступова партія» поставила перед «Руською радою» такі вимоги: видавати друкований орган партії не рідше, ніж двічі на тиждень; змінити статут «Руської ради», щоб інтелігенція мала право брати участь у її діяльності; запросити письмово інтелігенцію «Української поступової партії» до складу «Руської ради».²³ Ці вимоги розглядалися і були прийняті на засіданні «Руської ради». У ході об'єднання «мужицької» партії та «партії інтелігенції» С.Смаль-Стоцький продемонстрував підтримку ідеї «єдності Русинів». Адже ще в кінці XIX ст. він зазначав: «всіх нас (мужиків та інтелігенцію) лучить до купи те, що ми Русини: одна рідна, дорога наша руска мова, одні наші прагматичні звичаї і обичаї, одна спільна наша думка».²⁴

Друкованим органом «Руської ради» залишилась газета «Народний Голос», яка впродовж 1910 р. виходила два рази на тиждень, в середу і суботу. Протягом 1911-1915 рр. редактором «Народного Голосу» був Ю.Сербинюк. В цій ситуації газета «Буковина» як друкований орган колишньої «Української поступової партії», припинила своє видання.

1910 – 1911 рр. «Руська рада» діяла досить активно. Координаційними органами діяльності партії був виділ (комітет) та канцелярія. При виділі планувалося створити окремі секції: організаційну, агітаційну, просвітню, господарську, промислову. Проте ці плани керівництво партії не втілило в життя. Канцелярія «Руської ради» була консультативним центром для селян, захищала їх на судових процесах. Вона тримала на контролі особисті справи членів партії, розв'язувала можливі суперечки між ними, розширювала мережу партійних осередків на місцях. Канцелярія працювала 5 днів на тиждень, оперативно реагуючи на поточні запити селян, які надсилалися за адресою: м. Чернівці, вул. Панська, 33.²⁵ Канцелярія «Руської ради» проводила агітацію вступу до складу партії словами, що «кожний українець свідомий своїх народних обов'язків, повинен бути членом «Руської ради»». Внесок члена партії на рік становив 1 крону.²⁶

В період діяльності «Руської ради» серед селянського населення створюються десятки сільських читалень, виникають селянські каси, відкриваються нові початкові школи, організуються курси вищої народної освіти. Протягом 1910 -1912 рр. за ініціативою С.Смаль-Стоцького та підтримки «Руської ради» у Чернівцях відбулися три випуски курсів вищої народної освіти для селян. Організацією цих курсів займався С.Смаль-Стоцький та «Історичне товариство у Чернівцях», яке він очолював. Саме тому другі та треті курси називалися «Курси вищої народної освіти імені професора С.Смаль-Стоцького».²⁷ У цій справі керівник «Руської ради» мав певний досвід. С.Смаль-Стоцький вивчав літературу про вищі школи для селян у Да-

нії та Швеції, а також їздив до Німеччини вивчати досвід організації таких шкіл. С.Смаль-Стоцький стверджував, що освіта забезпечить, «щоби нарід наш умів жити для свого добра і користі своїх фізичних і духовних сил»²⁸.

Курси вищої народної освіти у Чернівцях тривали протягом двох місяців. Програма курсів передбачала всесвітню історію, історію України, історію державного устрою Австрії, антропологію й етнографію, астрономію й фізичну географію, гігієну, історію української літератури, історію релігій, діловодство, рахунки, пожежну безпеку та співи. Курси користувались популярністю серед населення: якщо на перших курсах було 37 слухачів, то вже на других – близько 80.²⁹

«Руська рада» вела активну політичну боротьбу проти москвофілів, соціал-демократів та радикалів. Партія мала програму поліпшення добробуту населення. В ній висувались вимоги: пенсійного і медичного забезпечення селян, знищення митних пунктів на дорогах, забезпечення дешевого кредиту, передачі народних шкіл хоча б на часткове державне забезпечення, поширення української мови.³⁰

«Руська рада» брала участь у виборчих компаніях при виборах до громадських рад, сейму і парламенту. 11 березня 1911 р. у Народному домі відбулися збори кандидатів від «Руської ради» до Буковинського сейму. Партія пропагувала діяльність своїх кандидатів та обіцяла, що вони «чесно, щиро, совісно і розумно будуть боронити в соймі справу хліборобів і цілого народу».³¹ В газеті «Народний Голос» вміщено статтю «Наші соймові кандидати». В ній подавалася коротка характеристика кожного кандидата від «Руської ради», а саме: С.Смаль-Стоцького, О.Поповича, Є.Пігуляка, А.Малика, Т.Галіпа, М.Куриша, Н.Осадця, Д.Бажана, Т.Іванницького та Т.Левицького.³² В ході парламентських виборів «Руська рада» запропонувала п'ять кандидатів: М.Василька, С.Смаль-Стоцького, І.Семаку, А.Лукашевича та М.Спинула. Партія закликала всіх своїх членів та прихильників агітувати виборців за її кандидатів до австрійського парламенту.³³

В 1911 р. С.Смаль-Стоцького переобрали послом до Буковинського сейму. Цього року він уперше став депутатом австрійського парламенту від Вашківецького виборчого округу. Водночас залишався С.Смаль-Стоцький заступником маршалка крайового сейму та керівником «Руської ради».

Діяльність «Руської ради» простежується до кінця 1911 р. – початку 1912 р. Її політичний занепад пояснюється декількома причинами. По-перше, С.Смаль-Стоцький, ставши депутатом австрійського парламенту, не приділяв уваги діяльності партії. По-друге, на початку 1912 р. ревізія в українському крайовому кооперативному об'єднанні «Селянська каса» виявила значну нестачу.³⁴ Така ситуація відобразилася на авторитеті «Руської ради».

На початку 1912 р. «Народний Голос» як друкований орган партії повідомляв: «з нинішнім числом «Народний Голос» по двох роках свого існування перестав виходити».³⁵ Це був кінець діяльності «Руської ради».

1912 р. для політичної діяльності «Руської ради» та С.Смаль-Стоцького був переломним. Скандал з банкрутством «Селянської каси» вдарив по авторитету С.Смаль-Стоцького та призвів до розколу в таборі народоців. Під слідством опинилася майже вся верхівка українського національного табору, приблизно до ста осіб. Головний удар був спрямований проти голови «Селянської каси» С.Смаль-Стоцького. Цим скористався М.Василько, який очолював Клуб українських парламентських та сеймових депутатів. Він взяв на себе керівництво національним рухом та розпочав активну діяльність проти С.Смаль-Стоцького. За ініціативи М.Василька у 1912 р. (25 січня 1913р.)³⁶ відбулося віче у Чернівцях. На ньому обговорювалась проблема з «Селянською касою» та пропонувалось усунути С.Смаль-Стоцького з керівних посад краю. Крім того, планувалось видати брошуру, з критикою діяльності «професора Смаль-Стоцького не лише в справах економічних, але і взагалі». Видати цю брошуру мав Т.Галіп, але він відмовився.³⁷ Ці збори, за словами О.Поповича, «запечатали розрив між др.Стоцьким і цілою українською Буковиною...»³⁸

За таких обставин С.Смаль – Стоцький приймає важливе рішення для своєї політичної кар'єри. Він складає повноваження посла (депутата) Буковинського сейму, яку займав 20 років (1882-1912 рр.)³⁹ й заступника маршалка крайового сейму, залишаючись депутатом австрійського парламенту. Про ці події С.Смаль-Стоцький згадував: «Одним махом пан Василько зробився тоді найпопулярнішою особою між нами і від тепер керма народними справами на Буковині пересуває ся з моїх плечей в его руки».⁴⁰

Політична діяльність С.Смаль-Стоцького продовжувалася в опозиції. Він об'єднав своїх прихильників навколо газети «Україна», але не афішував своєї причетності до неї. Перший номер газети «Україна» вийшов у грудні 1912 р. з підзаголовком «демократична часопись». «В ній зможе кожний висказати думку, хто щиро і чесно бажає добра українському народові» – писала «Україна» у першому номері.⁴¹ Навколо «України» згуртувалися талановиті люди: В.Сімович, М.Кордуба, З.Кузеля, О.Луцький, Г.Герасимович та інші. Видавав газету комітет на чолі з М.Ісопенком та М.Кордубою. «Україна» – це газета, що об'єднувала опозиційні сили та критикувала діяльність М.Василька. 15 лютого 1913 р. опозиція на чолі з С.Смаль-Стоцьким провела організаційні збори з метою створення нової політичної партії.⁴²

12 жовтня 1913 р. відбулися установчі збори нової партії, яка отримала назву – «Українська

народна партія». На них обговорено проект програми, статут, тактичні засади і завдання партії. Керівником «Української народної партії» був Агенор Артимович, заступником О.Іваницький. Друкованим органом партії стала газета «Україна».⁴³ С.Смаль-Стоцький не входив до складу керівних органів «Української народної партії», хоч і виступив з промовою на її установчих зборах. Він був неофіційним лідером нової партії.⁴⁴

Програмою метою партії було «відстоювати розвій української народності як самостійної на підставі конституцією признаної рівноправності та обороняти права українського народу, попиране його інтересів та змагань у всіх політичних, культурних і економічних відносинах».⁴⁵

«Українська народна партія» організувала віча своїх прихильників у Чернівцях. Одне з них відбулося 11 травня 1913 р. у Народному домі і було названо «величавим святом свідомого масового опозиційного руху». Віче констатувало потребу морального підйому політичного життя на Буковині.⁴⁶

«Українська народна партія» була опонентом «Національно-демократичній партії», очолюваній М.Васильком. Обидва лідери, С.Смаль-Стоцький та М.Василько, згуртувавши навколо себе своїх прихильників, гостро критикували один одного в періодиці, на вічах та і віденському парламенті.⁴⁷

У 1912 – 1913 рр. здійснюється організаційне оформлення нової української політичної партії – «Національно-демократичної». Вона поставила перед собою мету: дбати про «справи національні і політичні, духовні і матеріальні Русинів на Буковині». 25 січня 1913 р. відбулися збори прихильників утворення нової партії, що стали офіційним початком її існування. Збори розробили організаційну структуру «Національно-демократичної партії». Вона складалася з місцевих рад, повітових рад та крайової ради. До місцевої ради входили 10 членів, які не обиралися, а призначалися за посадами. Це були священники, директори шкіл, начальники громад, голови читалень, «Січей» ошадно-позичкових кас. Інших членів місцевої ради, якщо за посадами не було 10 чоловік, обирали місцеві збори. В середині місцевої ради обиралися керівні органи: голова, заступник голови, писар, скарбник та ревізор. До повітової ради належали по три представники від кожної місцевої ради та посадові особи повіту. Керівні органи повітової ради були аналогічні до місцевої. Всього партія визначила 9 повітових рад: вижницька, вашківська, сторожинецька, кіцманська, заставнівська, чернівецька міська та замиська, серетсько-сучавська, кімпольсько-гуморсько-радовецька. До складу крайової ради входили по три представники від повітової ради та голови «Руської бесіди», «Української школи», «Союза Січей», «Союза хліборобських спілок», крайовий інспектор українських шкіл, професор з університету, радник православної конси-

сторії. Керівництво крайової ради складалося з 12 осіб. Автоматично до партійних структур входили депутати з вирішальним правом голосу.⁴⁸ Організаційна структура «Національно-демократичної партії» була чітко визначена, але як зазначив О.Добржанський нежиттєздатним проектом, «бо примусити робити щось для партії людей, які увійшли за посадою, ледве чи вдалося би»⁴⁹.

Члени партії отримували партійне посвідчення та сплачували щорічний внесок у сумі 1 крони. З цієї суми 30% залишалось у місцевій раді, 20% надходило до повітової ради, а 50% до крайової.⁵⁰

Друкованим органом «Національно-демократичної партії» були «Нова Буковина» та відновлений «Народний Голос». «Нова Буковина» мала мету об'єднати «всіх Українців, що стоять на ... основі національності, поступу і демократизму»⁵¹ та «лучити всі партії, що тримаються руского (українського. – О.Б.) народу в одну єдину громаду»⁵².

«Національно-демократична партія» наголошувала на своїй проавстрійській політиці. Вона ставила перед собою такі завдання: 1) українська мова – урядова мова; 2) рівноправність українців та румунів у православної консисторії; 3) створення кафедр української історії при Чернівецькому університеті.⁵³

Організаційне становлення партії відбувалося повільно. Про це свідчать заклики «Нової Буковини» до партійної організації місцевих рад: «відзиваємося і апелюємо до почуття національної солідарності та відповідальності наших діячів по громадах, які не повинні допустити того, щоб яка громада не увійшла у склад нашої партії». В «Новій Буковині» наголошувалося, що вибори до всіх рад партії мають завершитись протягом трьох тижнів,⁵⁴ а їх результати слід надсилати за адресою О.Поповича.⁵⁵

Активними членами партії були М.Василько (лідер), О.Попович, Є.Пігуляк, М.Спинул. Вони прагнули об'єднати помірковані українські сили у складі Національно-демократичної партії. Загалом більшість українців краю підтримували саме цю партію.⁵⁶

1 червня 1913 р. у Народному домі відбулися збори-заснування чернівецької місцевої та повітової ради національно-демократичної партії. Збори відкрив Є.Пігуляк. Він пояснив мету і потребу заснування національно-демократичної партії. В склад президії зборів входили: В.Филипович, В.Федорович і Дудич. Під час зборів обрали керівництво чернівецьких рад та прийняли резолюцію, якою підтримували діяльність М.Василька та засуджували дії С.Смаль-Стоцького.⁵⁷ У відповідь на резолюцію М.Василько надіслав телеграму В.Филиповичу та В.Федоровичу: «Дякую сердечно за дуже прихильні заяви симпатій до мене і бажаю з цілого серця, щоби почата організація гарно розвивалася і мала добрі плоди...тяжкої своєї задачі.»⁵⁸

Між «Національно-демократичною» та «Українською народною» партіями Буковини велася го-

стра боротьба на сторінках періодичної преси, «що витворила неможливі відносини»⁵⁹ Це була боротьба не політичних переконань партій, а боротьба їх лідерів С.Смаль-Стоцького та М.Василька. Галичани називали її «батрахоміомахією». 7 квітня 1914 р. до Чернівців прибула делегація з метою примирення буковинських народовців. До її складу увійшли депутати австрійського парламенту – Ю.Романчук, Є.Олесницький і Т.Окуневський. Протягом трьохденного перебування у Чернівцях делегація провела наради з представниками народовських політичних партій. Спочатку галицькі миротворці зустрілися з членами Національно-демократичної партії (Пігуляком, Поповичем, Драчинським і Лукашевичем), а на другий день з діячами Української народної партії (Смаль-Стоцьким, Калинюком, Катеринюком, Жуковським, Іваницьким). Результатом діяльності делегації було рішення, що ці партії припиняють міжусобну боротьбу та оберуть своїх представників для спільних переговорів.⁶⁰ У такому стані народовців Буковини застав початок Першої світової війни 1914 р.

Отже, протягом 1908-1914 рр. у народовському русі Буковини існувало декілька партій: «Українська поступова партія» (1908-1910 рр.), «Руська рада» (1909-1912 рр.), «Національно-демократична» (1912-1914 рр.) та «Українська народна партія» (1913-1914 рр.). Вони виступали на захист інтересів українського населення Буковини та впливали на суспільно-політичне життя краю. Однак народовцям не вдалося створити єдину, міцну народовську партію, яка б репрезентувала більшість українського населення Буковини.

¹ Нариси з історії Північної Буковини. – К: Наукова думка, 1980. – 340с.

² Буковина, її минуле і сучасне / Під ред. Квітківського Д., Бриндзана Т., Жуковського А. – Детройт–Париж: Зелена Буковина, 1956. – 956с.

³ Добржанський О.В. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 574с.; Добржанський О.В. Українські народовські партії на Буковині // Вісник центру Буковинознавства. Серія історична. – Вип. 1. – Чернівці, 1993. – С.131 – 143.

⁴ Ботушанський В. Українські політичні партії та громадськість Буковини про державну приналежність краю напередодні й в роки Першої світової війни і боротьби за українську державність // Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.) / За заг.ред. В.М.Ботушанського. – Чернівці: Рута, 2005. – С.391-428.

⁵ Дубина С. Формування партійної системи в Західній Україні та проблеми національно-державного будівництва // Наукові записки / Збірник. – К.: ІПІЕНД, 2000. – С.32-41.

⁶ Буковина.- 1908. – 14 (27) березня. – Ч.32. – С.1.

⁷ Буковина. – 1908. – Ч.100. – С.1.

⁸ Буковина. – 1908. – Ч.132. – С.1.

⁹ Буковина. – 1908. – 3 (16) грудня. – Ч.143. – С.2.

¹⁰ Буковина. – 1908. – Ч. 144. – С.1-2.

- ¹¹ Наша організація // Каменярі. – 1909. – Ч.1. – С.2-3.
- ¹² Добржанський О.В. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – С.304.
- ¹³ «Буковина для Буковинців» // Каменярі. – 1909. – Ч.7-8. – С.1.
- ¹⁴ Буковина, її минуле і сучасне / Під ред. Квітковського Д., Бриндзана Т., Жуковського А. – С.256.
- ¹⁵ Нова мужицька організація // Каменярі. – 1909. – Ч.9-10. – С.14-15.
- ¹⁶ Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – С. 178-179.
- ¹⁷ Громадянин. – 1909. – 20 жовтня. – Ч.19-20. – С.1.
- ¹⁸ Громадянин. – 1909. – 30 вересня. – Ч.18. – С.2.
- ¹⁹ Попович О. Відродження Буковини // Буковинський журнал. – 1992. – Ч.2-3. – С.176.
- ²⁰ Каменярі. – 1909. – Ч.14. – С.5.
- ²¹ Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – С.306.
- ²² Згода // Громадянин. – 1909. – 15 грудня. – Ч. 23-24. – С.1.
- ²³ Добржанський О., Даниленко В. Степан Смаль-Стоцький. Протистояння // Буковинський журнал. – 1994. – Ч.3-4. – С.116.
- ²⁴ Смаль-Стоцький С. В чім наша сила. – Чернівці, 1893. – С.8.
- ²⁵ Вісти з «Рускої Ради» // Народний голос. – 1910. – Ч.36. – С.2.
- ²⁶ Вісти з «Рускої Ради» // Народний голос. – 1910. – Ч.41. – С.2-3.
- ²⁷ Народний Голос. – 1911. – Ч.5. – С.1-2; Ч.62. – С.4-5.
- ²⁸ Народний голос. – 1911. – Ч.5. – С.1.
- ²⁹ Народний Голос. – 1911. – Ч.3. – С.9-10.
- ³⁰ Добржанський О., Філіпчук В. «Руска Рада» – перше українське політичне товариство на Буковині // Вісник центру Буковинознавства. Серія історична. – Вип.1. – Чернівці, 1993. – С.115.
- ³¹ Народний Голос. – 1911. – Ч.17. – С.2.
- ³² Там само. – С.8.
- ³³ Народний Голос. – 1911. – 26 травня. – Ч.26-27. – С.1.
- ³⁴ Добржанський О., Даниленко В. Степан Смаль-Стоцький. Протистояння. – С.116.
- ³⁵ Народний голос. – 1912. – Ч.62. – С.1.
- ³⁶ Попович О. Відродження Буковини. Мемуари. – С.180.
- ³⁷ Галіп Т. З моїх споминів // Буковинський журнал. – 1994. – Ч.1-2. – С.168-169.
- ³⁸ Попович О. Відродження Буковини. Мемуари. – С.180.
- ³⁹ Ботушанський В. «Ми...служили вірно своєму народові» // Буковини. – 1999. – 16 березня. – С.3.
- ⁴⁰ Смаль-Стоцький С. Моя політика. – Чернівці, 1913. – С.12.
- ⁴¹ Україна. – 1912. – грудень. – Ч.1. – С.1.
- ⁴² Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – С.310.
- ⁴³ Добржанський О.В. Українські народовські партії на Буковині // Вісник центру Буковинознавства. Серія історична. – Вип. 1. – Чернівці, 1993. – С.141.
- ⁴⁴ Брицький П.П., Добржанський О.В., Юрійчук Ю.П. Буковинці у боротьбі за українську державність (1917-1922 рр.). – Чернівці: Золоті литаври, 2007. – С.271.
- ⁴⁵ Україна. – 1913. – Ч.45.
- ⁴⁶ Опозиційна коаліція // Нова Буковина. – 1913. – 25 травня. – Ч.36. – С.1.
- ⁴⁷ Керницький М. Політичний тандем: Микола Василько – Степан Смаль-Стоцький // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Чернівці: Місто, 2000. – Вип.2. – С.75-76.
- ⁴⁸ Відозва // Нова Буковина. – 1913. – 23 березня. – Ч. 20. – С.1.
- ⁴⁹ Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – С.311.
- ⁵⁰ Відозва // Нова Буковина. – 1913. – 23 березня. – Ч. 20. – С.1.
- ⁵¹ Нова Буковина. – 1912. – 13 січня. – Ч.1. – С.1.
- ⁵² Нова Буковина. – 1912. – 18 січня. – Ч.3 – С.1.
- ⁵³ Наші домагання // Нова Буковина. – 1913. – 8 червня. – Ч.40. – С.1.
- ⁵⁴ В справі організації // Нова Буковина. – 1913. – Ч.30. – С.2.
- ⁵⁵ Нова Буковина. – 1913. – Ч.32. – С.2.
- ⁵⁶ Брицький П.П., Добржанський О.В., Юрійчук Ю.П. Буковинці у боротьбі за українську державність (1917-1922 рр.) – С.480.
- ⁵⁷ Довірочні збори політичної організації в Чернівцях // Нова Буковина. – 1913. – 4 червня. – Ч.39. – С.1.
- ⁵⁸ Нова Буковина. – 1913. – 8 червня. – Ч.40. – С.3.
- ⁵⁹ Нова Буковина. – 1914. – 1 квітня. – Ч.11. – С.1.
- ⁶⁰ Українські посли з Галичини на Буковині // Нова Буковина. – 1914. – 12 квітня. – Ч.14. – С.1.

Summary

*Oxana Yaremko
(Chernivtsi)*

Political parties of narodovtsi in Bukovyna 1908-1914

In this article it is described activities of narodovtsi parties in Bukovyna during 1908-1914. The author does research in its establishment and influence upon social-political life of the land.

УДК [930:908](477)+[930:908](477.82)

*Леся Качковська
(Луцьк)*

ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК СТАРОВИНИ І МИСТЕЦТВА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ м. КІЄВА)

У статті автор характеризує діяльність Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва (КТОПСІМ) щодо пошуку, вивчення і збереження культурної спадщини Правобережної України, зокрема Київщини. Досліджується, як розв'язувалося питання про заснування музею КТОПСІМ.

Ключові слова: пам'ятка старовини і мистецтва, товариство, пам'яткоохоронна діяльність, музей, культурна спадщина.